

Czosnowski, Stanisław

Akta Tymczasowej Rady Stanu i Rady Stanu Królestwa Polskiego

Przegląd Historyczny 27/2, 209-223

1928

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

1. STANISŁAW CZOSNOWSKI

AKTA TYMCZASOWEJ RADY STANU I RADY STANU KRÓLESTWA POLSKIEGO

I

Akt dotyczący utworzenia Tymczasowej Rady Stanu w Królestwie Polskiem ukazał się dn. 6 grudnia 1916 r. w formie rozporządzenia obu generał-gubernatorów i stanowił, że składać się ona będzie z 25 członków, z których 15 powołanych będzie z niemieckiego, a 10 z austriackiego obszaru administracyjnego wspólnym reskryptem obu generał-gubernatorów. Władze okupacyjne reprezentowali w T. R. S. dwaj komisarze rządowi, po jednym z każdego obszaru administracyjnego. Swego przewodniczącego i jego zastępcę wybierała T. R. S. sama ze swego grona, bezwzględną większością głosów sama też opracować miała swój regulamin. Językiem obrad był język polski, z zastrzeżeniem prawa używania języka niemieckiego dla organów władz okupacyjnych. Posiedzenia T. R. S. nie były jawne.

Dn. 14 stycznia 1917 r. nastąpiło uroczyste otwarcie T. R. S. w sali kolumnowej zamku królewskiego w Warszawie. Mowy wstępne wygłosili obaj generał-gubernatorowie, Beseler i Kuk. Następnego dnia t. j. 15 stycznia 1917 r. odbyło się w dawnym Pałacu Rzeczypospolitej przy ul. Krasińskich pierwsze inauguracyjne posiedzenie T. R. S. w obecności wszystkich członków i komisarzy rządowych¹⁾.

¹⁾ Członkami jej byli: 1) Bukowiecki Stanisław, 2) Dzierzbicki Stanisław, 3) Dziewulski Stefan, 4) Górski Ludwik, 5) Grendyszyński Ludomir, 6) Janicki Stanisław, 7) Jankowski Paweł, 8) Kaczorowski Antoni, 9) Kozłowski Józef, 10) Kunowski Włodzimierz, 11) Łempicki Michał, 12) Łuniewski Antoni, 13) Maj Andrzej, 14) Mikułowski-Pomorski Józef, 15) Natanson Kazimierz, 16) Niemojowski Wacław, 17) Piłsudski Józef, 18) Przeździecki Henryk, 19) Radziwiłł ks. Franciszek, 20) Rostworowski hr. Wojciech, 21) Sokołowski Wiktor, 22) Stolarski Błażej, 23) Studnicki Władysław, 24) Ks. Sztobryn Bolesław i 25) Śliwiński Artur.

Komisarzami rządowymi byli: ze strony władz niemieckich Hugo hr. Lerchenfeld-Koefering, zastępcami jego Bohdan hr. Hutten-Czapski i Józef Żychliński, ze strony zaś władz austriackich hr. Jan Konopka, zastępcami jego dr. Ignacy Rosner i dr. Stefan Iszkowski.

Pierwsze posiedzenie otworzył hr. Lerchenfeld. Po przemówieniu obu komisarzy T. R. S. dokonała wyboru Marszałka Koronnego. W tajnym głosowaniu wybrano 23 głosami na 25 głosujących Wacława Niemojowskiego.

Marszałek natychmiast objął przewodnictwo, wygłosił przemówienie powitalne, złożył przyrzeczenie i wezwał członków T. R. S. do złożenia przyrzeczenia według tej samej formuły, potwierdzając je podaniem ręki Marszałkowi.

Następnie dokonano wyboru na Wicemarszałka p. Józefa Mikułowskiego-Pomorskiego, na Sekretarza p. Artura Śliwińskiego i na zastępcę jego p. Antoniego Łuniewskiego.

T. R. S. przyjęła przez aklamację tekst odezwy do narodu oraz wnioszek o wyrażenie podziękowania mocarstwom sprzymierzonym i wybrała komisję, składającą się z 6 członków, do opracowania regulaminu obrad.

Na następnym posiedzeniu dn. 17 stycznia wybrano Wydział Wykonawczy, do którego weszli pp.: Dzierzbicki, Bukowiecki, Rostworowski, Piłsudski, Janicki i Łempicki. Z urzędu należeli doń Marszałek Koronny, Wicemarszałek, Sekretarz i Dyrektor Kancelarii p. Jerzy Pomykański. W posiedzeniach Wydziału brali udział także Komisarze rządowi.

Organami T. R. S. były, prócz zgromadzeń plenarnych i wydziału, departamenty i komisje. Departamentów było 8:

Departament I (Komisja Wojskowa). Przewodniczący Marszałek Niemojowski, Referent wojskowy Józef Piłsudski.

Departament II Skarbu. Przewodniczący St. Dzierzbicki.

Departament III Spraw Politycznych. Przewodniczący W. Rostworowski.

Departament IV Spraw Wewnętrznych. Przewodniczący M. Łempicki.

Departament V Gospodarstwa Społecznego. Przewodniczący St. Janicki.

Departament VI Pracy. Przewodniczący Włodz. Kunowski.

Departament VII Sprawiedliwości. Przewodniczący St. Bukowiecki.

Departament VIII Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Przewodniczący J. Mikułowski-Pomorski.

Departamenty posiadały własne biura, rady, komisje i komitety. Do Departamentów i Komisji należeli oprócz członków T. R. S. powołani rzeczoznawcy. Skorowidz do składu osobowego T. R. S. i jej Departamentów wymienia 354 nazwiska.

Komisja Sejmowo - Konstytucyjna obradowała pod przewodnictwem Marszałka Niemojowskiego. Wyłoniła ona Podkomisję Sejmową pod przewodnictwem ks. Zdzisława Lubomirskiego i Podkomisję Konstytucyjną pod przewodnictwem prof. Alfonsa Parczewskiego.

Komisji Komisarskiej przewodniczył p. Michał Łempicki.

T. R. S. zajmowała się głównie następującymi sprawami:

Przedstawiła władzom okupacyjnym deklarację o rewizji stosunku mocarstw centralnych do T. R. S., wysuwając postulat rozstrzygnięcia sprawy armji polskiej, przekazania T. R. S. szkolnictwa i sądownictwa, przyznania jej udziału w sprawie aprowizacji kraju i prawa ingerencji przy rekwizycjach, zapewnienia swobody komunikacji między okupacjami, rozszerzenia działalności T. R. S. na resztę Królestwa i część Litwy, wprowadzenia w życie administracji polskiej, uznania państwa polskiego za samodzielny podmiot prawa międzynarodowego, oraz przyznania T. R. S. prawa wysyłania i przyjmowania legacji w stosunkach z państwami sprzymierzonymi i neutralnymi, wreszcie powołania regenta i utworzenia rządu polskiego. Postanowiono wydać odezwę werbunkową, żądać jednakowego traktowania w pragmatyce służbowej legjonistów poddanych austriackich z poddanymi Królestwa Polskiego i usunięcia w zarządzeniach „Polnische Wehrmacht”, tycających się Legjonów, wyrazu „Nationalpolen”, domagać się urzędowego zatwierdzenia gwarancji Rzeszy za emisję banknotów Polskiej Kasy Pożyczkowej i wybrać komisję do opracowania programu obejmowania władzy w kraju i zasad wzajemnego stosunku rządu polskiego, Rady Stanu i władz okupacyjnych.

Komisja ta powstała dn. 5 maja 1917 r. i weszli do niej następujący członkowie T. R. S.: Bukowiecki, Dzewulski, Dzierzbicki, Grendy-szyński i Kaczorowski.

Na posiedzeniu dn. 3 lipca 1917 r. T. R. S. uchwaliła zasadniczy projekt „Tymczasowej Organizacji Polskich Naczelnych Władz Państwowych”. Dn. 10 sierpnia T. R. S. uchwaliła tymczasową ustawę o szkołach elementarnych Królestwa Polskiego i zdołała jeszcze przeprowadzić przejęcie przez władze polskie szkolnictwa i sądownictwa.

Bardzo intensywnie pracowała Komisja Sejmowo - Konstytucyjna wraz z Podkomisjami Sejmową i Konstytucyjną.

Na 86 posiedzeniach Komisji, Podkomisji i Komitetów Redakcyj-

nych opracowano w całości i uchwalono projekt Konstytucji, oparty na pracach prof. Buzka i prof. Cybichowskiego, w pierwszym czytaniu zaś przyjęto projekt ordynacji wyborczej do obu izb.

Departament I (Komisja Wojskowa) pracował nad organizacją wojska polskiego.

Stosunki polityczne w kraju i stosunki z władzami okupacyjnymi czyniły pracę T. R. S. niesłychanie trudną, wkrótce też niektórzy jej członkowie doszli do przekonania, że dłużej nie mogą ponosić odpowiedzialności. Jawny wyraz temu dali pp. Kunowski i Dzierzbicki na posiedzeniu z dn. 8 czerwca, zgłaszając formalną rezygnację. P. Kunowski motywował ją decyzją partji (P. P. S.), p. Dzierzbicki „przekonaniem, że dalsze pozostawanie w T. R. S. jest bezcelowe, gdyż nie może przynieść krajowi żadnego pożytku”.

Nad tym faktem przeprowadzono długą dyskusję, zastanawiając się, czy członkowie T. R. S. jako nominaci mogą składać mandaty, czy nie i jakie stanowisko ma wobec tego zająć T. R. S. Sprawę rozstrzygnięto prowizorycznie w myśl wniosku p. Śliwińskiego wezwaniem obu członków do cofnięcia rezygnacji do czasu powzięcia decyzji przez T. R. S., polecając im jednocześnie pełnienie nadal obowiązków Dyrektorów Departamentów, do chwili powołania nowych.

Wkrótce, bo już na posiedzeniu 2 lipca, dymisje się mnożą, a pierwszy składa mandat brygadjer Piłsudski. Krok swój motywuje tak:

Do T. R. S., która nie jest wiernem odbiciem społeczeństwa, wstąpił nie jako polityk, ale jako wojskowy. W Polsce niema dotąd politycznego wykładnika dla wojska. Tak było, gdy Legjony były związane z armją austriacką, tak samo jest teraz, gdy są dołączone do armji niemieckiej. W armji austriackiej była opieka policyjna nad wojskiem polskim, co doprowadzało do ciągłych konfliktów i wytwarzało nieufność. Austria dążyła do utworzenia wojska polskiego o charakterze austriackim. Doprowadziło to do tego, że między wojskami austriackimi i polskimi zamiast koleżeństwa nastąpiła niechęć i podejrzliwość.

Próba niemiecka dała takie same rezultaty, co austriacka. Wojsko polskie nie ma żadnej politycznej podstawy, panuje wzajemna nieufność, wojsko polskie zatracza wewnętrzną wartość i rozkład ten postępuje jeszcze szybciej, niż za czasów austriackich, bo Niemcy nie mają w stosunku do narodu polskiego tych plusów, co Austria. Przy tej metodzie Legjony skazane są na zagładę. Jako jedyny przedstawiciel spraw wojskowych w T. R. S. nie może brać odpowiedzialności zo to i składa mandat, dla ostrzeżenia tych, których

ostrzec należy. Referentem spraw wojskowych być dłużej nie może. Wszystko to powiedział już gen. Beselerowi.

Wprawdzie T. R. S. nie ma wpływu na Sprawy Wojskowe, ale społeczeństwo myśli inaczej i myśli słusznie. Nie może być odpowiedzialnym za sprawę wojska polskiego p. Beseler, gdyż on jest odpowiedzialny przed kim innym, a nie przed społeczeństwem polskim. Odpowiedzialną może być tylko T. R. S. Prosi więc o przyjęcie jego dymisji i skreślenie z budżetu jego pensji za czerwiec.

Na tem samem posiedzeniu złożył mandat p. Artur Śliwiński, motywując swój krok brakiem wiary w dalszą pracę T. R. S. „Mieliliśmy reprezentować Państwo Polskie, a reprezentowaliśmy niemoc polską” — pisał w liście do Marszałka.

Złożyli mandaty jeszcze członkowie T. R. S. Jankowski i Stolarski.

Po złożeniu mandatu automatycznie ustąpił też brygadjer Piłsudski z Komisji Wojskowej. Wraz z nim podał się do dymisji cały skład urzędniczy Komisji. Na miejsce Piłsudskiego kierownictwo Komisji objął członek T. R. S. L. Górski, referentem zaś Komisji został mianowany ppułkownik Kukiel.

W tydzień po dymisji Piłsudskiego, bo 9 lipca, Legjony miały złożyć przysięgę, wielu jednak legjonistów nie godząc się na jej rotę, odmówiło jej złożenia. Ci, którzy byli obywatelami austriackimi, zażądali przeniesienia do armji austriackiej, innych internowano. Dn. 22 lipca aresztowano i internowano najpierw w Wesel nad Renem, później w Magdeburgu Piłsudskiego i ppuł. Sosnkowskiego, motywując to ich odpowiedzialnością za niebezpieczne dla wojsk niemieckich machinacje P. O. W.

Część legjonistów złożyła jednak przysięgę, a T. R. S. uznała, że fakt ten czyni ją najwyższą dla tego wojska władzą polityczną polską i że od tej chwili wojsko to nie może być bez jej zgody użyte na froncie.

Wbrew tej uchwale z dn. 15 lipca, gen. Beseler wydał 25 sierpnia rozkaz odtransportowania na teren austriacki wszystkich pułków legjonowych.

T. R. S. odpowiedziała na to gremjalnem złożeniem mandatów w ręce Rady Regencyjnej, mającej być wybraną według projektu organizacji naczelnych władz państwowych polskich, uchwalonego dn. 3 lipca 1917 roku.

Ta uchwała T. R. S. zapadła tego samego dnia, 25 sierpnia na 32 posiedzeniu plenarnem, odbytem pod przewodnictwem Wicemarszałka Mikułowskiego Pomorskiego. Wybrano następnie Komisję Przejściową, do której weszli pp. Bukowiecki, Natanson, J. M. Pomorski,

z urzędu p. Grendyszyński jako Sekretarz i pp. Górski i Kaczorowski jako zastępcy. Komisja ta miała przekazać sprawy innej instytucji, oraz wydać przepisy, potrzebne do objęcia szkolnictwa.

Posiedzenie to nie było jednak ostatniem. Dni. 30 sierpnia odbyło się jeszcze jedno poufne zebranie, na którem rozważano sprawę zwolnienia wojska od złożonej przysięgi, wnioski ten jednak uchylono. Przyjęto natomiast formułę określającą kompetencje Komisji Przejściowej. Dano jej pełnomocnictwa do załatwiania spraw bieżących. zakańczania robót rozpoczętych i przekazania funkcji Rady Stanu nowym instytucjom polskim.

Poufne to posiedzenie zamknięte zostało o godz. 6 m. 15 po południu, a w kwadrans później Wicemarszałek otworzył 33-e ostatnie posiedzenie T. R. S., na którem baron Konopka w imieniu Komisarzy obu rządów złożył deklarację, wyrażającą ubolewanie z powodu złożenia mandatów.

W dniu tym T. R. S. oficjalnie przestała istnieć. W ciągu swej przeszło 8 miesięcznej działalności odbyła ona 33 plenarne posiedzenia oficjalne, w tej liczbie dwa nadzwyczajne, mianowicie 10-e dn. 19 marca, poświęcone sprawie wojska polskiego, w związku z wieściami, jakoby Legjony miały być wysłane na front i 20-e dn. 8 czerwca, zwołane na żądanie władz okupacyjnych, na którem obaj Komisarze, w odpowiedzi na pismo T. R. S. z dn. 1 maja, złożyli oświadczenia, wyjaśniające stosunek ich rządów do postulatów wysuniętych przez T. R. S.

Oprócz posiedzeń oficjalnych T. R. S. odbyła 13 posiedzeń poufnych t. j. bez udziału Komisarzy rządowych, mianowicie 12 posiedzeń w okresie od 26 kwietnia do 19 czerwca i jedno dn. 25 sierpnia, bezpośrednio przed ostatniem 33 oficjalnem plenarnem swoim zgromadzeniem.

Posiedzenia T. R. S. z wyjątkiem pierwszego inaguracyjnego, które odbyło się w Pałacu Rzeczypospolitej na pl. Krasieńskich, odbywały się z reguły w pałacu Kronenberga przy ul. Mazowieckiej.

Specjalna Komisja, powołana do opracowania projektu organizacji Rządu Polskiego odbyła 12 posiedzeń w okresie od 19 do 29 czerwca.

W chwili, gdy T. R. S. złożyła mandaty, sprawa utworzenia Regencji w Polsce była już aktualną do tego stopnia, że członkowie T. R. S. złożyli swe mandaty w ręce tej przyszłej Rady Regencyjnej. Wysunięte były trzy kandydatury: ks. Arcybiskupa Kakowskiego, Prezydenta miasta ks. Zdzisława Lubomirskiego i Marszałka Koronnego Wacława Niemojowskiego. Ten ostatni jednak stanowczo odmówił. Wobec tej rezygnacji Komisja Przejściowa zebrała się dn. 2

września w pałacu Kronenbergga, a nie chcąc sama decydować o osobie kandydata na miejsce p. Niemojowskiego, postanowiła zasięgnąć opinii obecnych w Warszawie członków b. T. R. S. Stawili się wówczas ks. Przeździecki, Dziewulski, ks. Radziwiłł, Kozłowski, Łuniewski, Sokołowski, ks. Szobryn. W tem gronie powzięto uchwałę, że Komisja Przejściowa powinna wybrać na trzeciego członka Rady Regencyjnej Adama hr. Tarnowskiego, gdyby zaś hr. Tarnowski miał zostać Prezesem Ministrów, lub dla innych przyczyn nie mógł objąć stanowiska w Radzie Regencyjnej, Komisja powinna wybrać na jego miejsce p. Józefa Ostrowskiego z Maluszyna.

Dn. 12 września, patentem obu cesarzy o Władzy Państwowej w Królestwie Polskiem powołana została do życia Rada Regencyjna (Arcyb. ks. Kakowski, ks. Lubomirski i p. Ostrowski), która 27 października złożyła przysięgę w Katedrze Św. Jana w Warszawie i w tym samym dniu wydała odezwę do narodu. Przystąpiła ona przedewszystkiem do utworzenia gabinetu Ministrów. Rząd niemiecki nie zgodził się na kandydaturę hr. Tarnowskiego na premiera; został nim p. Jan Kucharzewski.

Patent obu cesarzy z 12 września 1917 r. przewidywał utworzenie Rady Stanu Królestwa Polskiego. W Nr. 2 *Dziennika Praw Królestwa Polskiego* z dnia 6 lutego 1918 r. ukazała się już ustawa z dnia 4 lutego 1918 r. o powołaniu Rady Stanu.

Art. 1 tej ustawy stanowił, że R. S. składa się ze 110 członków, mianowicie 12 wirylistów, 55 powołanych z wyborów i 43 mianowanych przez Radę Regencyjną. Wirylistami byli: 6 biskupów rzym.-kat., 2 superintendenci wyznania ewangelicko-augsburskiego i ew.-reformowanego, 1 najstarszy rabin Warszawy, 2 rektorzy Uniwersytetu i Politechniki Warszawskiej i Prezes Sądu Najwyższego. Obieranych członków wybierały rady miejskie Warszawy, Łodzi i Lublina (Warszawy — 6; Łodzi — 3, Lublina — 1 członka); niezależnie od wyboru przez rady miejskie radni Warszawy, wybrani z kurji powszechnej, wybierali 2 członków R. S., radni Łodzi — 1 członka; sejmiki powiatowe w Gen.-Gubernatorstwie Warszawskiem wybierały 24 członków, a w Gen.-Gubernatorstwie Lubelskiem — 18 członków. 43 członków R. S. mianuje Rada Regencyjna na wniosek Prezydenta Ministrów. Rada Regencyjna zwołuje Radę Stanu, otwiera ją, odracza, zamyka jej sesje, ma prawo ją rozwiązać i mianuje jej przewodniczącego, który nosi tytuł Marszałka Rady Stanu. (W T. R. S. Marszałek był obieralny i nosił tytuł Koronnego Marszałka). Dwóch Wicemarszałków i 4 Sekretarzy wybiera sama R. S. Członkowie R. S. nie mogą być pociągani do odpowiedzialności z powodu głosowań

na plenum lub w komisjach i odpowiadają tylko przed R. S. według przepisów jej regulaminu. Za udział w posiedzeniach pobierają 25 mk. za dobę. Posiedzenia R. S. są jawne. Radzie Stanu nie przysługiwało prawo wyrażenia votum nieufności gabinetowi ministrów.

Dn. 11 lutego 1918 r. ustąpił pierwszy gabinet polski Kucharzewskiego, na skutek krzywdzących Polskę postanowień traktatu brzeskiego. Po długotrwałem przesileniu Rada Regencyjna mianowała dnia 4 kwietnia Prezydentem Ministrów Jana Kantego Steczkowskiego. Za rządów tego gabinetu odbyły się też dn. 9 kwietnia wybory do Rady Stanu.

Lista członków R. S. mianowanych przez Radę Regencyjną ustalona została 26 kwietnia 1918 r. i nazajutrz ogłoszona w *Monitorze Polskim*¹⁾.

Postanowieniem zaś Rady Regencyjnej z dn. 21 maja, ogłoszonym dn. 12 czerwca, mianowani zostali ponadto członkowie Rady 46) Brun Stanisław Gustaw i 47) Pułaski Franciszek. W tym samym dniu 12 maja ukazał się dekret Rady Regencyjnej, zwołujący Radę na dzień 22 czerwca.

Dnia 22 czerwca po uroczystem nabożeństwie w Katedrze odbyło się w sali Asamblovej Zamku Królewskiego otwarcie Rady Stanu. Regent ks. Lubomirski odczytał mowę powitalną, Regent ks. Arcybiskup Kakowski ogłosił Radę Stanu za otwartą, Regent Ostrowski zaś odczytał nominację p. Franciszka Pułaskiego na Marszałka R. S. Marszałek natychmiast złożył na ręce Rady Regencyjnej ślubowanie.

Po południu odbyło się w gmachu Towarzystwa Kredytowego przy ul. Czackiego pierwsze inauguracyjne posiedzenie R. S. Po wstępnem przemówieniu Marszałka i dokonaniu formalności przedstawienia Izbie reprezentantów rządów okupacyjnych, R. S. przystąpiła do wy-

¹⁾ Obejmowała ona następujące nazwiska: 1) ks. Antoni Aleksandrowski, 2) Antoni Bieliński, 3) Błyskosz Józefat, 4) Brudziński Zygmunt, 5) Dziurzyński Mateusz, 6) Eiger Bolesław, 7) Garlicki Stanisław, 8) Grotowski Marjan, 9) Gorski Walerjan, 10) Grohman Henryk, 11) Humnicki Antoni, 12) Kaszub Emil, 13) Kimiorski Marjan, 14) Kujawa Antoni, 15) Lipczyński Stanisław, 16) Markowski Bolesław, 17) Mikułowski Pomorski Józef, 18) Natanson Józef, 19) Nowak Michał, 20) Ostachowski Józef, 21) Pfeffer Mojżesz, 22) Potocki hr. Henryk, 23) Radziwiłowicz Rafał, 24) Rostworowski hr. Wojciech, 25) Scipio del Campo hr. Józef, 26) Sekulowicz Bolesław, 27) Simon Gustaw, 28) Skoźnicki Jan, 29) Sokołowski Alfred dr., 30) Skarzyński Feliks, 31) Studnicki Władysław, 32) Suligowski Adolf, 33) Szlubowski Bronisław, 34) Szybilło Teodor, 35) Szymanowski Korwin Eutachy, 36) Targowski Józef, 37) Wegmeister Joel, 38) Wierzbicki Andrzej, 39) Wilczewski Tallen Leonard, 40) Wojda Franciszek, 41) Wyrzykowski Henryk, 42) Zawadzki Władysław, 43) Zbrowski Marjan, 44) Zieliński Eugenjusz, 45) Zieliński Ludwik.

boru dwóch Wicemarszałków i 4 Sekretarzy. Szefem kancelarii R. S. został p. Jerzy Pomykański, b. Dyrektor Kancelarii T. R. S. a następnie długoletni dyrektor Kancelarii Sejmu i Senatu..

Na Wicemarszałków powołano pp. Józefa Mikułowskiego Pomorskiego i Stefana Bądryńskiego; na Sekretarzy pp. Jana Skotnickiego, Henryka Wyrzykowskiego, Eugenjusza Krasuskiego i Augusta Popławskiego. Jednocześnie wybrano 19 członków Komisji Głównej. Dnia 23 czerwca zebrała się ona na pierwsze posiedzenie, na którym powołała prof. Alfonsa Parczewskiego na przewodniczącego, p. Witolda Marczewskiego na zastępcę i p. Władysława Zawadzkiego na sekretarza. Komisja Główna postanowiła wnieść na plenum wnioszek o utworzeniu 3 Komisji: 1) Komisji Rugów, złożonej z 5 członków 2) Komisji Regulaminowej złożonej z 5 członków i 3) Komisji Petycyjnej złożonej z 11 członków.

Na pierwszym posiedzeniu R. S. rząd wniósł projekty 14 ustaw i rozporządzeń, mianowicie: 1) ustawę o ordynacji wyborczej do Sejmu, 2) ustawę wojskową, 3) regulamin, R. S., 4) ustawę o porządku zwołania, otwarcia i obrad pierwszego Sejmu, 5) ustawę o ustroju administracyjnym, 6) o organizacji władz skarbowych, 7) o ochronie lokatorów, 8) o urzędzie patentowym, 9) o patentach na wynalazki, 10) o ochronie rysunków fabrycznych i modeli, 11) o ochronie znaków towarowych, 12) rozporządzenie o podatku spożywczym od drożdży, 13) rozporządzenie o zakazie przywozu papieru cygaretowego i poboru podatku od niego i 14) rozporządzenie o sztucznych środkach słodzących.

Na drugim plenarnym posiedzeniu R. S. Prezydent Ministrów Jan Kanty Steczkowski wygłosił exposé, nad którym odbyła się dyskusja, zakończona przyjęciem 52 głosami przeciw 36 oświadczenia rządowego do wiadomości.

W ciągu następnych posiedzeń utworzono szereg Komisji, mianowicie finansowo-gospodarczą, sądową, rolną, budżetową, ochrony pracy, zdrowia, policyjną, rugów, ochrony lokatorów, regulaminową, wniosków prawodawczych, redakcyjną, administracyjną i sejmową. Komisje te nie były równe co do liczby członków.

R. S. w ciągu miesięcznego zaledwie swego istnienia (22 czerwca — 31 lipca 1918 r.) pracowała nad wymienionymi przedłożeniami rządowymi, sprawami bieżącymi, organizacyjnymi i formalnymi, interpelacjami, wnioskami i petycjami. Odbyła ogółem 13 posiedzeń plenarnych.

Zamykając ostatnie posiedzenie dnia 31 lipca, po którym Izba miała się rozjechać na ferie, Marszałek zawiadomił, że następne zwyczajne

posiedzenie odbędzie się dnia 3 września, co nie wyklucza jednak, że może w czasie owego miesiąca ferji nastąpić nadzwyczajne posiedzenie, o którym członkowie R. S. będą zawiadomieni zawczasu depeszami.

Posiedzenie to jednak do skutku nie doszło. Wprawdzie w sali obrad zebrała się część członków R. S., gabinet ministrów, przedstawiciele władz, lecz Marszałek odroczył posiedzenie do dnia 6 września, motywując tem, że wobec mylnie podanej przez pisma wiadomości, jakoby posiedzenie odłożone zostało do 15 września, niema dostatecznego quorum dla prawomocności obrad.

W dniu zaś 6 września ukazał się dekret Rady Regencyjnej odraczający sesję Rady Stanu. Jednocześnie Rada Regencyjna przyjęła dymisję gabinetu Steczkowskiego.

Radzie Stanu nie było sądzone zebrać się więcej.

W związku z wypadkami na froncie zachodnim Rada Regencyjna wydała w dniu 7 października odezwę do narodu, w której, stając na gruncie zasad proklamowanych przez Prezydenta Wilsona, jawnie wysunęła hasło Polski zjednoczonej, niepodległej, z dostępem do morza. Odezwa donosiła dalej o postanowieniu rozwiązania Rady Stanu, utworzenia nowego rządu, któryby opracował ustawę wyborczą do Sejmu i wybory doń przeprowadził. Odezwę kontrasygnował Prezydent Ministrów Jan Kucharzewski, w dniu 2 października powołany na to stanowisko. Tego samego dnia 7 października ukazał się zapowiedziany w odezwie dekret Rady Regencyjnej, w dwa dni później zaś, 9 października premier Jan Kucharzewski złożył mandat tworzenia gabinetu.

Rada Stanu przestała istnieć.

II.

Archiwum Rady Stanu, jako też archiwum jej poprzedniczki, Tymczasowej Rady Stanu, po otwarciu Sejmu Ustawodawczego przeniesione zostało na ul. Wiejską.

Posiedzenia T. R. S. nie były jawne, nie sporządzano więc z nich protokółów stenograficznych. Obrady jednak były protokółowane przez p. Władysława Mecha nie dosłownie, ale w bardzo obszernem streszczeniu i diarjusz ten stanowi dziś pierwszorzędny materiał historyczny, pozwalający dokładnie odtworzyć przebieg posiedzeń i zakres prac T. R. S.

Protokóły z plenarnych posiedzeń T. R. S. pisane są na maszynie na czerpanym papierze i oprawione są w trzy tomy. Pierwszy tom

zawiera protokoły posiedzeń od I do XX włącznie (15 stycznia do 8 czerwca 1917 r.), wszelako bez protokołu otwarcia T. R. S. w dn. 14 stycznia na Zamku przez obu generał-gubernatorów. Drugi tom zawiera protokoły od XXI do XXXIII, t. j. ostatniego posiedzenia T. R. S. (od 2 lipca do 30 sierpnia 1917 r.).

Trzeci wreszcie tom zawiera protokoły 12 plenarnych, ale tajnych posiedzeń T. R. S. w okresie od 26 kwietnia do 10 czerwca 1917 r. Prócz tego jeden protokół tajnego plenarnego posiedzenia, mianowicie ostatniego, zwołanego już po złożeniu mandatów przez członków T. R. S. w dniu 30 sierpnia 1917 r., dołączony jest nie do księgi protokółów tajnych posiedzeń, ale do drugiego tomu oficjalnych posiedzeń.

Każdy tom zawiera oprócz protokółów skorowidz chronologiczny, w którym wyliczone są w kolejnym porządku wszystkie sprawy poruszone lub załatwione na danem posiedzeniu, oraz skorowidz rzeczowy, opracowany według przedmiotów, np. „Ogólna polityka polska”, „Sprawy Wojskowe” i t. d.

Do niektórych protokółów, dołączone są jako aneksy i wraz z nimi oprawione, kopje dokumentów, listów, projektów ustawowych lub odezw, dosłowne teksty przemówień i t. d.

Każdy protokół podpisany jest własnoręcznie przez Marszałka Koronnego, Wacława Niemojowskiego, lub Wicemarszałka Józefa Mikułowskiego Pomorskiego, oraz Sekretarza Artura Śliwińskiego a po złożeniu przezeń mandatu przez Ludomira Grendyszyńskiego. Protokoły poufnych posiedzeń, z wyjątkiem ostatniego, podpisywane nie były i aneksów do nich nie dołączano.

Książka protokółów Komisji powołanej do opracowania Projektu Organizacji Rządu Polskiego (protokolant Władysław Mech) zawiera protokoły z 12 posiedzeń tej Komisji od dnia 19 czerwca do 29 czerwca 1917 r., oraz liczne załączniki. Protokoły nie były podpisywane. Do księgi tej nie dołączono skorowidzów.

Ksiąg protokółów Komisji Sejmowo Konstytucyjnej i podkomisji jest cztery, mianowicie:

1) Księga, opatrzona Nr. 3, „Protokoły posiedzeń Komisji Sejmowo-Konstytucyjnej i połączonych Podkomisyj, w drugim czytaniu”, zawiera listę członków Komisji, uchwały przygotowawcze do utworzenia Komisji, wyciągi z protokółów posiedzeń plenarnych T. R. S., dotyczące Komisji, protokoły Prezydium Komisji i plenarnych posiedzeń samej Komisji, protokoły obrad nad Konstytucją wraz ze spisem zawartej w nich treści, dalej wnioski i poprawki zgłoszone do czytania w pełnej Komisji, protokoły posiedzeń połączonych podkomisyj Sejmo-

wej i Konstytucyjnej w drugim czytaniu, spis projektów i poprawek do drugiego czytania, załączniki, aneksy, listy, listy obecności, druki i t. d.

2) Księga protokółów posiedzeń Komisji Sejmowo-Konstytucyjnej, oznaczona Nr. 4 zawiera protokoły Komisji redakcyjnych, Komisji Sejmowo-Konstytucyjnej, materiały do projektu Konstytucji Państwa Polskiego, protokoły połączonych Podkomisji Sejmowej i Konstytucyjnej, drugie czytanie ordynacji wyborczej do Izby posłów, projekty ordynacji wyborczej, drugie i trzecie czytanie projektu ordynacji wyborczej do Senatu, materiały do kwestji sankcji karnej nadużyć przy wyborach, trzecie czytanie ordynacji wyborczej do Izby posłów, wreszcie łączne załączniki.

3) Księga protokółów posiedzeń Podkomisji Konstytucyjnej w pierwszym czytaniu, (Księga Nr. 1) zawiera 25 protokółów od 1 marca do 15 czerwca, dokładny indeks treści oraz cztery projekty Konstytucji (prof. Cybichowskiego, prof. Kutrzeby, p. Studnickiego i p. Kunowskiego), projekt przepisów o samorządzie prof. Buzka, projekty przysięgi królów, wywody historyczne i t. d.

4) Księga protokółów posiedzeń Podkomisji Sejmowej w pierwszym czytaniu (Księga Nr. 2), zawiera 24 protokoły posiedzeń od 1 marca do 6 lipca 1917 r., dalej projekty Konstytucji prof. prof. Siemieńskiego, Buzka i Starzyńskiego, wreszcie projekty ordynacji wyborczych do Sejmu i Senatu, prof. prof. Buzka i Kutrzeby.

Te materiały odnoszące się do prac Komisji Konstytucyjnej i Sejmowej zostały częściowo opracowane i wyzyskane przez prof. Buzka¹⁾.

W archiwum T. R. S. znajdujemy dalej duży zeszyt formatu arkuszowego, zapisany maszynowem pismem i zatytułowany „Tymczasowa Rada Stanu w Królestwie Polskiem i jej Departamenty. Skład osobowy w zestawieniu na dzień 1 maja 1917 r.” Zeszyt ten zawiera spis członków T. R. S., skład osobowy wszystkich Komisji, Wydziału Wykonawczego, Sekretarjatu, Kancelarji, przedstawicieli władz okupacyjnych, wszystkie szczegóły personalne dotyczące Departamentów, wreszcie skorowidz alfabetyczny do składu osobowego T. R. S. i jej Departamentów, zawierający ogółem 354 nazwiska.

Zachowały się następnie 4 teczki dokumentów. Są one opatrzone pieczęcią „Der Verwaltungschef beim Generalgouvernement Warschau”.

Pierwsza z tych teczek jest zatytułowana „Angelegenheiten des polnischen Staatsrats” i nosi Nr. I A. Fach 8, Nr. 3. Zawiera ona 53

¹⁾ *Projekt Konstytucji Państwa Polskiego i ordynacji Wyborczej Sejmowej oraz uzasadnienie i porównanie projektu Konstytucji Państwa Polskiego z innymi Konstytucjami.* Warszawa 1918 r. 4 tomy.

dokumenty (129 stron numerowanych niebieskim ołówkiem) dotyczące stosunku władz niemieckich do T. R. S. Są tam oryginały i kopje listów, odręczne notatki, memorjały, projekty, sprawozdania von Kriesa składane gen. Beselerowi, dalej drukowane, ale z zastrzeżeniem, że tylko do użytku władz, jako dodatki do „Warschauer Tafeln zur Gegenwartgeschichte des Königreiches Polen” memorjały niemieckie o stosunkach polsko niemieckich, o odbudowie Polski, o kwestji żydowskiej w Polsce i o budowie dróg w Gen. Gubernatorstwie Warszawskiem, korespondencja władz okupacyjnych z T. R. S. i jej komisjami.

Druga teczka jest zatytułowana „Protokolle über Plenarsitzungen des Provisorischen Staatsrates im Königreich Polen. Wochenberichte über die Staatsrats-Verhandlungen. I A. Fach 8, Nr. 7” i zawiera niemieckie protokoły z posiedzeń plenarnych T. R. S. i niektórych Komisyj (np. Komisji Głównej), oryginały i kopje tygodniowych raportów, składanych przez komisarzy rządowych gen. gub. Beselerowi, protokoły narad władz okupacyjnych w niektórych konkretnych sprawach aktualnych, oraz liczne załączniki do tych sprawozdań.

Teczka trzecia (I A. Fach 8 Nr. 8) zawiera tylko dwa protokoły posiedzeń Wydziału Wykonawczego z dn. 6 i 13 lipca 1917 r. a teczka czwarta sześć protokółów z posiedzeń Komisji Wojskowej.

Jest jeszcze teka „Presse-Berichte” z polskimi i niemieckimi komunikatami prasowymi z działalności T. R. S. i jej Komisyj, oraz z załącznikami i korespondencją między władzami niemieckimi a T. R. S. w sprawie stosunków prasowych w Królestwie Polskiem.

Wreszcie do archiwum T. R. S. należy drukowane, ale na prawach rękopisu, sprawozdanie sumaryczne z działalności T. R. S. Składając mandaty w sierpniu 1917 r. T. R. S. postanowiła ogłosić wyczerpujące sprawozdanie z swych prac i obarczyła tym obowiązkiem Komisję Przejściową. Komisja ze względów politycznych, cenzuralnych i innych nie mogła się z tego całkowicie wywiązać, wydała jednak *Prace Departamentów i Biur Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, wykonane lub przygotowane przez czas jej istnienia, t. j. od 15 stycznia do 1 września 1917 r.* Sprawozdanie to zawiera 88 stron in foljo i daje suche, syntetyczne, rzeczowe informacje o pracach Departamentów i Komisyj. Rzecz ukazała się w marcu 1918 r. w opracowaniu Sekretarza Komisji Przejściowej Ludomira Grendyszyńskiego i starszego referenta Władysława Mecha.

Rada Stanu istniała znacznie krócej od Tymczasowej Rady Stanu, gdyż od 22 czerwca do 31 lipca 1918 r. Z obrad jej sporządzano dwa protokoły: krótki protokół formalny, podpisywany przez Mar-

szałka i Sekretarza, oraz dosłowne sprawozdanie stenograficzne, gdyż obrady jej, w przeciwieństwie do obrad jej poprzedniczki, były jawne. I protokoły formalne i sprawozdania stenograficzne były drukowane i składają się na gruby tom, zawierający oprócz protokółów i sprawozdań z 13 posiedzeń plenarnych Rady Stanu indeks osób i przedmiotów w sprawozdaniach tych wymienionych. Tom ten nie zawiera natomiast ani protokołu, ani sprawozdania, ani nawet wzmianki żadnej o 14-em krótkim, formalnem zebraniu się R. S. w dniu 3 września, na którem Marszałek odroczył obrady do dnia 6 września, motywując decyzję swą brakiem dostatecznego quorum¹⁾.

Tom ten nie zawiera również spisu członków R. S., gdyż indeks osób wymienia tylko osoby w protokołach i sprawozdaniach wzmiankowane, ani podziału składu komisyj, podkomisyj, wydziały kancelarji i t. d.

Istnieje natomiast teczka druków, zawierająca 72 przedłożenia rządowe na R. S. i wnioski członków R. S. Brak dwu druków Nr. 68 i 67.

Zachowała się również teka dokumentów polskich i niemieckich, dotyczących prac przygotowawczych do zwołania R. S. Zawiera ona bardzo obszerną korespondencję centralnych władz okupacyjnych niemieckich z powiatowymi władzami administracyjnymi w sprawie wyborów do R. S., korespondencję władz polskich, Rady Regencyjnej i Rady Ministrów, z władzami okupacyjnymi, projekty ustaw, rozporządzeń i regulaminów, dotyczących zwołania i obrad R. S., listę członków R. S. mianowanych i z wyboru, pisma odręczne, kopje, depesze i niemieckie druki urzędowe.

Jest ponadto księga petycyj Rady Stanu, do której wciągnięto 566 petycyj, które wpłynęły od dn. 22 czerwca do 11 października 1918 r. Osobno znajduje się pisany na maszynie spis 412 petycyj wniesionych do dn. 3 września 1918 r.

Teczka z napisem „Organisation des Polnischen Staates” zawiera tylko ustawę o Radzie Stanu (tekst niemiecki), projekt podziału administracyjnego Królestwa Polskiego i projekt ordynacji wyborczej do Sejmu.

W 9 teczkach znajdują się luźne, nienaklejone wycinki z różnych pism polskich: warszawskich, lwowskich, krakowskich i t. d. odnoszące się do prac i działalności Rady Stanu i do wszelkich poczynań związanych z budową państwa. Oprócz tego są cztery grube fascy-

¹⁾ Patrz *Monitor Polski* Nr. 139, z dnia 4 września 1918 r.

kuły wycinków, do pewnego stopnia uporządkowanych i naklejonych na arkusze. Odnoszą się one do czterech miesięcy 1918 r. lipca, sierpnia, września i października.

Wniesiony na Radę Stanu druk *Preliminarz Państwa Polskiego na okres od 1 lipca do 31 grudnia 1918 r.* (oddzielny druk Nr. 68, którego brak w podanym wyżej spisie przedłożeń rządowych) uzupełnia materiały, składające się na archiwum Rady Stanu¹⁾.

¹⁾ W niniejszym przeglądzie nie uwzględniono dokumentów, które znajdują się w Archiwum Prezydium Rady Ministrów.